

פרשת תצווה - פורים ה'תשפ"א
גיליון סג'

בִּירְרֵי תוֹרָה

מאוצרותיו של הגאון רבי ישעיהו פלדמן שליט"א

מזיק ממון הקדש

פטר מלשלם על כל היזק שגורמים ועושים להקדש או רק על נזקים מסויימים.

שיטת רש"י

רש"י (בבא קמא דף ו' ע"ב ד"ה שור רעהו) מביא ב' לשונות המבארים מזיק הקדש ממה הוא נפטר, בדרכו הראשונה מבאר רש"י, שלומדים מ"רעהו" שכמו שאם נוגחים שור של הקדש פטור המזיק מלשלם להקדש כך כל נזק שעושים להקדש המזיק נפטר מלשלם על הנזק שעשה להקדש, משום שהתורה פטרה את המזיק להקדש מלשלם על מה שהזיק, כל עניין התשלומים שחייבה התורה את המזיק הוי רק בין אדם לחברו בין הדיוטות אבל לא בין אדם להקדש, הקדש יצאה לגמרי מכל עניין התשלומים.

ובביאורו השני מבאר רש"י מפני מה לומדים שמזיק הקדש פטור דווקא מזה שפטרה התורה בנגיחה את הנוגח הקדש, ולא לומדים זאת מאכילת קרקע שאם שור אכל קרקע של הקדש פטור מלשלם, ומבאר רש"י ששור שאכל מקרקע של הקדש הוא פטור מלשלם משום דהוי ממה נפשך, אי הוי הקרקע חרם הכוהנים דינו הוי כשדה הדיוט וצריך בוודאי לשלם, ואי הוי שדה הקדש השייכת לבדק הבית לא שייך כמעט שדה השייכת לבדק הבית משום או שהבעלים פדים מייד את הקרקע או משום שאדם אחר מגיע ופודה מייד את הקרקע ואחר יובל הקרקע עוברת לבעלות הפרטית של הכוהנים, וא"ת שהשור אכל מהקרקע לפני הפדייה הרי אין מעילה בקרקעות וכל המחובר לקרקע הרי הוי כקרקע, וא"כ הפירות שאכל השור

כהמשך לפרשת תרומה בציווי הקמת המשכן מצווה הקב"ה את משה שיורה לבני ישראל שחוץ ממה שיינדבו לכלי המשכן יינדבו גם לבגדי הכהן הגדול, למען הגדלת שמו יתברך בזה העולם לבנות בית ומשכן לבוראנו, ויש לעיין באדם שהזיק את אחד מכלי הקודש השייכים להקדש, האם הוא צריך לשלם את מה שהזיק האם אפשר לקרוא להקדש כגוף שצריך לשלם לו מי התובע שלו צריך לשלם.

ובאמת הדברים מבוארים בדברי הראשונים והאחרונים, ובדברי הגמ', ובסייעתא דשמיא נברר עד מקום שידינו יד כהה מגעת להגדיל תורה ולהאדיר, למען הרחבת ידיעת התורה בנושא זה.

הגמ' בבא קמא (דף ו' ע"ב) מביאה את דברי רבי עקיבא שמחדש שהמזיק חברו צריך לשלם לניזק מהעידית, ומוסיף ק"ו להקדש שאם אדם הזיק להדיוט צריך לשלם מן העידית בוודאי שהמזיק להקדש צריך לשלם מן העידית, ושואלת הגמ' שהרי בקרן כותבת התורה (בפרשת משפטים) "שור רעהו" ודרשנו מתיבת רעהו ששור שהזיק ע"י קרנו צריך לשלם דווקא אם השור שניזוק היה שייך לרעהו לאדם כמוהו אבל אם השור היה שייך להקדש שהקדש הוי דבר נחשב יותר ולא נקרא רעהו אינו צריך לשלם להקדש, משום שרק לרעהו צריך לשלם, מתרצת הגמ' שרבי עקיבא סבר כרבי שמעון בן מנסיא שלא דרש מתיבת "רעהו" דרש זה שצריך בעל שור המזיק לשלם לבעל השור הניזק דווקא אם בעל שור הניזק הוי הדיוט אבל אם היה הקדש דלא הוי "רעהו" אין צריך לשלם על מה שהזיק שורו.

וצריך לעיין מזיק הקדש, למ"ד שפטור מלשלם על איזה נזק הוא פטור מלשלם, כלומר מ"ד מזיק הקדש פטור מלשלם האם

דינם כקרקע שאין עליה מעילה, ואם לא שייך למעול הרי לא הזיק, כי הנזק הוּי מעילה ואם אין מעילה אין היזק ואין חיוב תשלומים.

ומבאר המהרש"ל את לשונו השנייה של רש"י, שבכוונתו לומר שהיות ואין מעילה בקרקעות אם אכל שורו מקרקע השייכת להקדש ובעליה עדיין לא פדו את הקרקע הרי הוא חייב לשלם על הקרקע ככל הדיוט שהכוונה שאין מעילה בהקדש הוּי שמעילה לא שייך אך צריך לשלם על מה שהבהמה אכלה בפועל, כמו כל הדיוט.

ולל"ק אם הבהמה אכלה מקרקע עדיין פטורים משלם כי סוף סוף אכלה הבהמה מהקדש, כלומר הביאור והנפק"מ בין ל"ק לל"ב ברש"י הוּי, שלל"ק בכל אופן תמיד מזיק הקדש פטור, אך לל"ב ברש"י בודקים כל היזק האם מעל או לא מעל ורק על מעילה פטור את המזיק שמעל בהקדש ולכן פטור שהמעילה פוטרת מתשלומים ולא עצם ההזקה שהזיק להקדש, אך אם הזיק ולא מעל הרי הוא חייב לשלם מה שהזיק כמו כל מזיק.

הבד קודש (על מסכת בבא קמא סימן כד') תמה על המהרש"ל שמבאר שהנקודה ברש"י בביאורו השני הוּי שהפטור במזיק הקדש הוּי המעילה שרק אם מעל בשעת היזקו פטור תורה, אבל אם לא מעל בשעה שהזיק להקדש הוא חייב לשלם, ולכאן איך קישר המהרש"ל בין הלכות מעילה מתי מועל בהקדש לבין תשלומי מזיק ולכאן מעילה הוּי מהדינים השייכים לדיני מקדש וקדשיו ומזיק הקדש הוּי מהדינים השייכים לדיני מזיק, ואיך קישר המהרש"ל שהתנה את דיני תשלומי מזיק הקדש לדיני מעילה.

ומתרץ שאנו מוצאים בהלכות מעילה שלמדו, שכתוב בתרומה "ואיש כי יאכל" ודורשים חז"ל שרק אם זר אכל תרומה הוא מתחייב בחיובים האמורים אבל אם הזר לא אכל את התרומה אלא הזיק לתרומה הוא פטור מכל החיובים האמורים באכילה, ועושים גזירה שווה "חטא חטא" שבתרומה בפרשה שם כתוב חטא ובמעילה כתוב חטא כמו שתרומה הוּי רק דרך אכילה כך גם מעילה הוּי רק דרך אכילה ולא דרך היזק, כלומר החיוב תשלומין שחייבים במעילה לא הוּי אם נתחייב ע"י היזק. משום שלומדים מהגזירה שווה חטא חטא מתרומה, שכמו שבתרומה חייבים רק אם הזר אכל כלומר נהנה מהתרומה כך גם במועל בהקדש חייבים לשלם רק אם הוא הנה מהקדש, אך אם הזיק להקדש ולא נהנה מההיזק לומדים מתרומה שפטור משלם, כלומר דהוּי מעלה אך פטורים משלם. רואים אנו מדברים אלו שאשפר למעול בהקדש או ע"י שנהנים מהקדש או ע"י שמזיקים להקדש ולומדים מתרומה שחיוב תשלומין הוּי רק באופן שנהנים מהקדש ולא באופן שמזיקים להקדש.

אך קרקע שאין עליה דיני מעילה אין את הטעם הפוטר מזיק משלם שכל מה שפטרנו מזיק הקדש משלם הוּי מהגזירה שווה בין מעילה לבין תרומה שמזיק פטור מתשלומים, אך קרקע שאינה בכלל מעילה אין לנו טעם או סיבה לפטור

מתשלומים. ולפי דברים אלו מבאר הבד קודש שלקושייתו אין שום טעם וריח ומקום מפני שהפטור מתשלומים שנפטר המזיק הקדש הוּי רק במעילה ולכן במזיק רגיל פטור משלם אך אם הזיק קרקע שאין לקרקע שום קשר למעילה שהרי אין בה מעילה חייבים לשלם על מה שהאכלה הבהמה כמו כל מזיק שאין הוא נכלל בין הנפטרים.

שיטת התוס'

תוס' בבא קמא (דף ו' ע"ב ד"ה שור רעהו) לומד תוס' שכל סוגי ההיזקים פטורים משלם להקדש, ומביא ראיה לזה מהירושלמי (על מסכת גיטין בתחילת פרק הניזקין) שכתוב שניזקין של הקדש פטורים משלם, מזיקים ששורשם הוּי משן ורגל לומדים זאת שהקדש פטור מגזירה שווה מתרומה שלומדים שם מ"איש כי יאכל" פרט למזיק, וכן מזיק הקדש פטור. ומזיקים ששורשם הוּי מקרן לומדים זאת שכתוב שור "רעהו" שדווקא בשור ששייך לרעהו חייבים לשלם אבל שור השייך להקדש פטורים משלם עליו, ומזיקים ששורשם מבור לומדים זאת מדכתיב בבור והמת יהיה "לו" שמי שהמת שלו אח תשלום הוא זה שצריך לשלם אבל בפסולי המוקדשים אין המת שלו לכן הוא לא צריך לשלם. ומזיקים ששורשם הוּי מאש לומדים זאת מהצד השווה שבכולם שפטורים בהקדש כך גם מזיק ע"י אש או תולדותיו שהזיק להקדש פטור. רואים אנו מדברי התוס' שסבר שכל מזיק ומזיק צריך לימוד מיוחד כדי ללמוד שאם הזיק כך להקדש הוא פטור משלם ואם לא הוּי לומדים זאת מכל מזיק בנפרד היינו אומרים שאם הזיק במזיק זה שאין לו לימוד מיוחד הקדש הוא חייב לשלם.

ובגיטין (דף מט' ע"א) תוס' (בד"ה שור רעהו) לומד מהלימוד שלומדים בתרומה שמזיק תרומה פטור ומגזירה שווה מתיבות חטא שכתובים בין בתרומה ובין בהקדש שכמו שמזיק תרומה פטור כך גם מזיק הקדש פטור. וכותב שמזה שרואים שאדם המזיק פטור באופן שהזיק להקדש אפי' שהזיק בידיו וודאי שאר מזיקין דלא הוּי מזיק בידיים פטורים משלם אם הזיקו על ידם.

ולכאן מדברי תוס' אלו אנו מוצאים שמאדם המזיק אנו לומדים על כל המזיקים, שכמו שאדם המזיק פטור משלם אם הזיק להקדש בידיו, כך גם שאר המזיקים פטורים משלם אם הזיקו להקדש, ולא צריך ללמוד כל מזיק ומזיק בנפרד שהוא פטור משלם אם הזיק הקדש, והדברים זועקים מעצמם למצוא להם ברור וביאור מה חלקו תוס' בבא קמא על תוס' בגיטין, שבבא קמא לומד תוס' שעל כל מזיק ומזיק צריך לימוד מיוחד שממנו נלמד שאם הזיק להקדש פטור משלם ואם לא היה לימוד באמת הוּי חייבים לשלם, אך מגיטין משמע שתוס' למד שמאדם המזיק אפשר ללמוד את כל המזיקים שנפטרים משלם אם הזיקו להקדש ולא צריך לימוד מיוחד לכל מזיק ומזיק בנפרד.

ומבאר לנו ר' אריה לייב מאלין (סימן נג') במה חלקו התוס'

בבא קמא על התוס' בגיטין ומהו יסוד פלוגתתם שהתוצאה של הפלוגתא אי צריך לימוד מיוחד על כל מזיק ומזיק בנפרד שנפטרים אם הזיקו להקדש או שאפשר ללמוד מאדם המזיק שכל מזיק ומזיק פטור מלשלם אם הזיק להקדש.

וזהו תוכן דבריו, בתחילת דבריו הוא חוקר בעיקר פטור מזיק הקדש מלשלם, האם הוי פטור שהתורה פטרה את המזיק הקדש מלשלם כמו שאנו רואים שהתורה פטרה קרן ברשות הרבים, שהתורה שחייבה לשלם אם הזיק היא פוטרת לשלם אם הזיק להקדש, כלומר מדיני מזיק פטורים מלשלם אם הזיקו להקדש, או דילמא הקדש אין בכוחה לחייב את המזיק אותה, שבכל הזיק התורה נותנת כוח לניזק לחייב את המזיק ולהקדש אין את הכוח לחייב את המזיק אותה לשלם לה, כלומר החיסרון בניזק בהקדש הוא הגורם שהמזיק הקדש לא ייצטרך לשלם, ויסוד חקירתו הוי האם מזיק הקדש לא צריך לשלם משום דהוי חיסרון במזיק או דהוי חיסרון בניזק.

והנפק"מ אם הטעם שפטור המזיק מלשלם אם הזיק להקדש הוי מצד חיסרון במזיק או מצד חיסרון בניזק, הוי שאם אנו אומרים שהוי חיסרון במזיק שמזיק הקדש התורה פטרה אותו מלשלם א"כ צריכים אנו לימוד מיוחד על כל מזיק ומזיק, לימוד על מזיק ע"י קרן ותולדותיה שפטור אם הזיק כך להקדש וכן לימוד על אש ותולדותיה אם הזיק כך להקדש, וכן על כל מזיק ומזיק בפני עצמו צריך לימוד מיוחד שילמד אותנו שאם הזיק להקדש ע"י מזיק זה פטור מלשלם משום דהוי חיסרון אצל המזיק שפטרו אותו מלשלם אם הזיק להקדש לכן צריך לימוד על כל מזיק ומזיק במיוחד שגם הוא אם הזיק באופן כזה להקדש פטור מלשלם להקדש.

אך אם נלמד שלהקדש אין כוח לחייב את המזיק אותה לשלם, דהוי חסרון בניזק בהקדש אם יש לנו לימוד אחד שמראה לנו שמזיק הקדש פטור אין אנו צריכים לימוד מיוחד על כל מזיק ומזיק שאם הזיק להקדש הוא פטור מלשלם להקדש משום שאנו יודעים שכל המזיק הקדש פטור מלשלם משום שהקדש לא יכול לחייב את המזיק לשלם.

ולפי דברים אלו נראה לומר שתוס' במסכת בבא קמא ותוס' במסכת גיטין שהבאנו לעיל, שתוס' במסכת בבא קמא למד שיש לימוד מיוחד על כל מזיק ומזיק בפני עצמו שפור אם הזיק להקדש, ותוס' במסכת גיטין שלמד שלומדים מאדם המזיק על כל המזיקין שפטורים מלשלם.

מבאר ר' אריה לייב מאלין שהם חולקים בחקירה זו, שתוס' במסכת בבא קמא למד שהמזיק הקדש פטור משום דהוי חיסרון במזיק שהתורה פטרה את המזיק מלשלם אם הזיק להקדש, ולכן הביא לימוד מיוחד ובפני עצמו לכל מזיק ומזיק שהוא פטור מלשלם אם הזיק להקדש, משום שהתורה פטרה מזיק אחד אין אנו יודעים על המזיק השני שגם פטור אם הזיק להקדש, כמו שטמון פטור רק במזיק של אש ולא במזיק של קרן ולכן אם היה כתוב שאם הזיק להקדש פטור רק בקרן

ולא בשאר מזיקין היינו פוטרים רק מזיק ע"י קרן ותולדותיה שרק שם כתוב פטור של מזיק הקדש, אבל לא היינו פוטרים במזיק ע"י אש ותולדותיה או בור ותולדותיה שבפסוקיהם אנו לא מוצאים פטור של מזיק הקדש שאין צריך לשלם ולא היינו לומדים מקרן לשאר מזיקין כמו שאת שאר הפטורים אנו לא לומדים ממזיק למזיק, ולכן תוס' הביא לימוד מיוחד על כל מזיק ומזיק שהוא פטור אם הזיק כך הקדש.

אך תוס' במסכת גיטין למד שהפטור של מזיק הקדש הוי משום שיש חיסרון בניזק בהקדש שהקדש אינו יכול לחייב את המזיקו לשלם לו, ולכן אם אנו מוצאים שהקדש אינם יכולים לחייב את המזיק שישלם, אין אנו צריכים לימוד על כל מזיק ומזיק משום שאנו מוצאים פעם אחת שהקדש אין בכוחה לחייב את המזיקה לשלם אין אנו צריכים לימוד מיוחד על שאר המזיקים אלא אנו מבינים שכל מזיק הקדש פטור מלשלם, ולא משנה איך הזיק את הקדש מצד הקדש המזיק פטור מלשלם את המזיק לה.

ולכא' ע"פ דברי ר' אריה לייב מאלין קצת קשה שאם זה שכתוב באדם המזיק די בזה ללמדנו שאם אדם הזיק להקדש אין בכוח הקדש כדי לחייבו לשלם להקדש, מפני מה כותבת התורה במזיק ע"י קרן שור רעהו ללמדנו שחייב לשלם דווקא אם הזיק שור רעהו אך אם הזיק שור של הקדש הוא פטור מלשלם, והרי אנו יודעים שאם הזיק להקדש פטור מלשלם מאדם המזיק ולכא' בלימוד של שור רעהו ולא שור של הקדש הוי מיותר.

אלא מחדש ר' אריה לייב מאלין, שהפני יהושע (בביאוריו על מסכת גיטין דף נג') מקשה מפני מה מזיק קרבן צריך לשלם על מה שהזיק לבעליו הרי אנו פוסקים שמזיק הקדש פטור וקרבן הוי הרי הקדש, ונשאר בצריך עיון. ומבאר ר' אריה לייב שהטעם שצריך לשלם על קרבן אע"פ דהוי הקדש הוא משום שהתורה לא פטרה את ההקדש שלא צריך לשלם אם הזיקו הקדש אלא התורה פטרה אם צריך לשלם להקדש על הנזק להקדש לא צריך לשלם, אבל אם הזיק הקדש ואינו צריך לשלם את הנזק להקדש אלא לאדם אחר הוא חייב לשלם משום שהתורה פטרה רק אם צריך לשלם להקדש ולא אם הזיק הקדש, ולפי זה מתורצת הטיב קושייתו של הפני יהושע, שהמזיק קרבן אע"פ שהזיק הקדש הוא חייב לשלם משום שאפי' שהזיק להקדש אך היות וצריך לשלם לבעלים הוא חייב לשלם שהפטור של הקדש הוי רק אם משלם להקדש אבל לא אם משלם לאיש אחר.

ומבאר ר' אריה לייב לפי חידוש זה שמזיק קרבן צריך לשלם מגיעה התורה ומחדשת שאם הזיק ע"י קרן לומדים מ"שור רעהו-ולא שור הקדש" ששור הקדש פטור מצד ההקדש שבו ולא משנה למי צריך לשלם אלא מכוח הקדש הוא פטור מלשלם ולכן אם הזיק ע"י קרן קרבן הוא פטור מלשלם.

שיטת הרמב"ם

אחרי שראינו באריכות את שיטות ר"י ותוס' במזיק הקדש

מדברי הרמב"ם שבה"א הוא כותב שבהקדשות פטורים מלשלם ובהלכה ג' אינו כותב לגבי הקדשות שום דבר ואינו מזכיר הקדשות, מוכרח שכתוב בהלכה א' שאין דיני שומרים בהקדשות הרמב"ם הפקיע את ההקדשות מכלל דיני שומרים ולכן אם השומר פשע שחייב לשלם אין דין זה נאמר לגבי הקדש.

ועוד מבאר ששומר שפושע איזה מזיק הוי הרי מזיק הוא עושה פעולה של היזק לחפץ ועל פעולה זו מחייבים את המזיק לשלם אך פושע הוא לא עושה פעולה של פשיעה אלא אינו עושה שום פעולה ולכן הוא פושע וא"כ איזה מזיק הוא על איזה פעולה מחייבים את הפושע, ומבאר שלכל שומר יש את המושג "עלך קסמיכנא" הפקדתי את הדבר בדווקא אצלך כי עליך אני סומך שתשמור על הדבר, ואם הוא לא שמר על הדבר שנתנו לו לשמור כי סמכו עליו שהוא ישמור על דבר זה ודבר זה הוי גרמי, ולכן הוא חייב לשלם.

תבוא לדינא

היוצא לנו מכל הנאמר. (א) מזיק הקדש. לרש"י ב"ק, כל מזיק הקדש פטור. רש"י ב"ב, שפטור במזיק הקדש אבל במזיק קרקע הקדש חייב ככל מזיק. תוס' בב"ק ובגיטין, מזיק הקדש פטור. רמב"ם, לאור שמח, בפושע בשמירה חייב לשלם, לקצוה"ח, פטור מלשלם. (ב) לתוס' בב"ק, מזיק הקדש פטור משום שפטרו את המזיק הקדש מלשלם, ולתוס' בגיטין, מזיק הקדש פטור משום שלהקדש אין כוח להוציא את המזיק אותה מלשלם. (ג) פושע בשמירה חייב לשלם משום גרמי.

מתי פטור ואמאי פטור ומהיכן נלמד שפטור, נבאר את שיטת הרמב"ם שכותב (הלכות שכירות פרק ב' הלכה א') שאין דיני שמירה חלים על הקדש, ובהלכה ג' הוא כותב שאם השומר פושע הוא חייב לשלם ואינו כותב מה יהא הדין אם שמר להקדש ופשע אם הוא צריך לשלם או לא, והאור שמח (שם) מבאר שהרמב"ם פסק כן גם להקדש שאם שמר דבר של הקדש ופשע הוא חייב לשלם לקדש, ומה שכתב שדיני שמירה לא חלים על השומר הקדש הוי רק אם שמר כדרכו או בכל אופן לא פשע אך אם הוא פושע מחייבים אותו לשלם להקדש.

ולכא' לעיל הבאנו הרי את דברי הירושלמי (בגיטין תחילת פרק הניזקין) שפטורים מלשלם על נזקים שעשו להקדש, וא"כ גם שומר אמור להיות פטור אפי' שפשע שבכל זאת הרי הוי מזיק להקדש שעל זה כותב הירושלמי שפטור מלשלם, ואיך לומד האור שמח שהרמב"ם חולק על הירושלמי הנ"ל ע"י שכותב שהוא מחייב שומר דבר של הקדש שפשע. אלא מבאר האור שמח ששומר דבר של הקדש שפשע לא הוי מזיק, אלא הוא נהיה בעל חוב שעליו לשלם דבר חדש להקדש כבעל חוב ולא כמזיק, שהנפק"מ בין תשלום של בעל חוב לתשלום של מזיק שמזיק משלם לניזק מהעידית שבנכסיו ובעל חוב משלם מזיבורית שבנכסיו, והיוצא מדברי האור שמח לשיטת הרמב"ם השומר דבר להקדש ופשע בשמירתו ודבר ההקדש ניזוק צריך הוא לשלם מזיבורית שבנכסיו.

אך הביאור הגר"א (סימן שא' ס"ק ג') חולק על האור שמח וכותב שהשומר דבר להקדש הוא פטור מלשלם אך זאת רק מדאורייתא אבל רבנן חזרו לחייבו לשלם.

הקצות החושן בחיבורו משובב נתיבות (סימן צה') מדייק

נר זכרון

הגיליון לעילוי נשמת

איש היקר שבערכין, שהעמיד דורות של תלמידים בדרך ישראל סבא, אהוב על הבריות ומכבדן, השכים והעריב לבית הכנסת במס"נ וקבע עיתים לתורה.

הרה"ח ר' עקיבא אלעזר בן הרה"ח שמחה יעקב הלפגוט ז"ל
חוגגתו מרת חיה ריבה בת הרה"ח יעקב אפרים פישל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

להערות והארות, ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לפנות למכון "בירורי תורה"

bt154154@gmail.com

נכתב ונערך ע"י י.פ.

א' פריילעכן פורים